

PETERECZ ZOLTÁN

Theodore Rooseveltt magyarországi látogatása

Adalék a magyar–amerikai kapcsolatokhoz

Szomorú tapasztalatból állíthatom, hogy a magyar diákok nagy részének csak nagyon halvány fogalma van Theodore Rooseveltt személyéről.¹ Amikor amerikai történelemmel foglalkozó órákon felmerül a Roosevelt név, egyesek Franklin Delano Rooseveltre gondolnak (aki persze szintén elnök lett), Theodore ötöd ági unokaöccse, de leginkább keverik a két nevet, és nem tudják időben elhelyezni alakjukat. Ez azért is érdekes, mert az Egyesült Államok huszadik századi történelmének két igen ismert és kiemelkedő személyiségéről van szó. Ráadásul Theodore Roosevelt volt az első olyan, korábban az elnöki posztot betöltött államférfi, aki Magyarországra látogatott. Azt mondhatjuk, hogy Theodore Rooseveltt 1910-es magyarországi látogatása, ami egy európai körút részét alkotta, hosszú idő után újra felírta Magyarországot az amerikai politikai térképre. Kossuth 1851–1852-es amerikai körútja óta valószínűleg nem írtak az ottani lapok annyit Magyarországról, illetve Budapestről, mint az alatt a két-három nap alatt, míg Theodore Rooseveltt hazánkban tartózkodott.

Az exelnök látogatása nem csak önmagában volt fontos esemény. Noha a magyarok hozzászokhattak, hogy szórványosan meg-megjelenik hazájukban egy-egy királyi fenség, az Egyesült Államokból érkező, ennyire prominens és világszerte népszerű személy még nem járt itt korábban. A látogatás ráadásul a heves magyar nacionalizmus fénykorára esett. A Kiegyezés utáni közel fél évszázad története részben arról szólt, hogy hazánk megteremtse a Monarchián belüli minél nagyobb függetlenséget a nemzeti haza legegységesebb körvonalazódásával. Ennek jelentős eszköze volt az országon belüli más nemzetiségek finom vagy durvább elnyomása, állami nyomásgyakorlással, a magyarosítás felé való terelésük. Mivel Magyarországon a magyar nemzetiségűek aránya körülbelül 50 százalékot tett ki a század közepe táján, nem csoda, hogy a magyar politikai vezetés a tizenkilencedik század végétől mindent megtett ennek az állapotnak a felszámolására.

---

¹ Magyarországon nem jelent meg kifejezetten Theodore Roosevelttel foglalkozó mű vagy fordítás. Rövidebb tanulmányt lehet olvasni róla Hahner Péter: *Az Egyesült Államok Elnökei*. (Budapest, 1998.) és Graubard, Stephen. *Az elnökök*. (Budapest, 2007.) című munkákban. Az angol nyelvű idevágó irodalom természetesen terjedelmes. Néhány a legfontosabb Rooseveltt életéről szóló monográfiák közül: Mowry, George E.: *The Era of Theodore Roosevelt and the Birth of Modern America, 1900–1912*. New York, 1958.; Harbaugh, William H.: *Power and Responsibility: The Life and Times of Theodore Roosevelt*. New York, 1961.; Morris, Edmund: *The Rise of Theodore Roosevelt*. New York, 1979.; Gould, Lewis L.: *The Presidency of Theodore Roosevelt*. Kansas, 1991.; McCullough, David. *Mornings on Horseback: The Story of an Extraordinary Family, a Vanished Way of Life, and the Unique Child Who Became Theodore Roosevelt*. New York, 1981.; Morris, Edmund: *Theodore Rex*. New York, 2001.; Morris, Edmund: *Colonel Roosevelt*. New York, 2010.

1910-ben, amikor a volt amerikai elnök Magyarországra látogatott, az említett tendencia csúcspontján járt. A magyar vezetés számára kedvezőnek bizonyult mindenféle propaganda, amely további legitimitációt jelenthetett a más nemzetiségek fölött gyakorolt Kárpát-medencei dominanciáját illetően. Ezeknek a nemzeti kisebbségeknek az elitjei egyébiránt ugyanolyan hévvel vágytak saját nemzetállamaik mielőbbi megalakítására, amit egyre inkább csak a magyar „iga” lerázásával láttak kivitelezhetőnek. Theodore Roosevelt látogatására tehát szerencsés pillanatban került sor a magyar politikai vezetés számára, mivel a vendéglátók úgy értelmezték, hogy Európa politikai térképén ugyanolyan súllyal esnek latba, mint a többi látogatásra érdemesnek talált főváros: Róma, Bécs, Párizs vagy London. Érdemes az előbb felvázolt történelmi háttér tükrében felidézni Roosevelt magyarországi látogatását és megvizsgálni, mennyire váltotta be a hozzáfűzött különböző reményeket; családást okozott-e, változtatott-e bármit is a fennálló erőviszonyokon, legitímálta-e a *status quo*-t.

Azt is érdemes megemlíteni, hogy a magyar diákok Theodore Roosevelttről való homályos ismerete részben érthető. Nem csupán a névazonosság a jobban ismert és az amerikai történészek által előrébb sorolt Franklinnal okozza a bajt. Theodore Roosevelt elnöki éveiben (1901–1909) Magyarország még nem létezett független szuverén államként, az Egyesült Államok pedig még mindig az Európától való elszigetelődés politikáját folytatta. Mindkét tényező szerepet játszott abban, hogy a két nemzet közötti párbeszéd, illetve kapcsolat még gyermekcipőben járt, ha egyáltalán beszélhetünk kapcsolatokról. A Monarchia közös külügyének árnyékában sokkal inkább a privát szektoron keresztül zajlott a kapcsolattartás és információcsere. Ebből a szempontból meg kell említeni Apponyi Albertet, aki a korszak egyik legismertebb és talán legelismertebb magyar politikusa volt a külföld szemében. Részben az ő érdeme, hogy Theodore Roosevelt hazánkba látogatott. Ez rávilágít arra, hogy a diplomáciában, illetve jelen esetben annak hiányában, mennyire fontosak a személyes kapcsolatok, a hivatalos és sokszor merev államközi kontaktusok mellett milyen elsődleges szerep juthat a privát csatornáknak.²

Theodore Roosevelt, az Egyesült Államok huszonhatodik elnöke az egyik legismertebb és mind a mai napig az egyik legnépszerűbb amerikai elnök volt. Az utóbbi évtizedekben gyakran felállított sorrendekben, amelyek leggyakrabban történészek véleménye alapján készülnek, népszerű nevén Teddy Roosevelt mindig a 4. vagy 5. helyen áll.³ Az sem véletlen, hogy a Capitolium előtt lovas szobrot állítottak neki és Mount Rushmore-ban is az övé az egyik kifaragott óriás fej.⁴ Ennek titka több összetevőből áll. Egyrészt Roosevelt Republikánus politikusként sok szempontból a progresszív irányzatot képviselte. Eltökélten har-

---

² A magyar historiográfiában nem született Theodore Roosevelt magyar kapcsolataival foglalkozó mű. Magyarországi látogatását említi: Olay Ferenc: *A magyar művelődés kálváriája az elszakított területeken 1918–1928*. Budapest, 1930.; Major Imre Mark: *American Hungarian Relations 1918–1944*. Astor, Fl., 1974) Theodore Roosevelt és Apponyi Albert első világháborús kapcsolatáról, illetve korábbi jó viszonyuk megromlásáról lásd: Glant Tibor: *Kettős tükrében: Magyarország helye az amerikai közvéleményben és külpolitikában az első világháború idején*. Debrecen, 2008. 51–53., 56., 107–109.

³ 2013 elején a legutóbbi négy ilyen felmérés átlageredményeként is T. Roosevelt az előkelő negyedik helyen végzett. Silver, Nate: *Contemplating Obama's Place in History, Statistically*. The New York Times, 2013. január 23, <http://fivethirtyeight.blogs.nytimes.com/2013/01/23/contemplating-obamas-place-in-history-statistically/>, letöltve 2013. április 12.

⁴ A Mount Rushmore-i nemzeti emlékhelyen (South Dakota) a hegybe faragták bele a korábbi kiemelkedő elnökök hatalmas, majdnem 20 méteres fejszobrát. George Washington, Thomas Jefferson és Abraham Lincoln mellett Theodore Rooseveltnek jutott ez a megtiszteltetés.

colt a nagytőke túlzott kapzsisága ellen (ez volt a híres *trust busting* politika), és ennek megfelelően támogatott minden olyan kezdeményezést, amely a trösztök érdekeinek megnyirbálását segítette elő. Emellett hitet tett a közéletmezés higiénijának minőségi javulásáért, megduplázta a természetvédelmi körzetek számát (ő nyilvánította például 1908-ban a Grand Canyont nemzeti emlékhellyé), de relatíve sikeresen harcolt a politikában burjánzó korrupció ellen is. Egyszóval nagyon sokat tett az átlag amerikai állampolgár hétköznapijainak komfortosabbá tétele érdekében. Mindemellett a Harvardot végzett tudós beállítottságú férfi történész volt, aki számos művet jelentett meg az Egyesült Államok addigi, elsősorban tizenkilencedik századi történelméről, különösen a vadnyugattal kapcsolatosan. Könyvei és az újságokban megjelent publikációi mellett számos alkalommal érintkezett a nemzeti első kézből beszélői és tevékenységei nyomán. Roosevelt mindenki szerint remek szónok volt, és a számtalan ilyen jellegű szereplése nagymértékben növelte népszerűségét.

Közkedveltségének másik oka külpolitikai nézeteiben és cselekedeteiben gyökerezett. Roosevelt erősen hitt a felemelkedő és erős Egyesült Államokban, amelynek a világ vezető hatalmai között van a helye. Erősen nacionalista volt és hitt az angolszász népek felsőbbrendűségében. Ennek megfelelően lenézte az indiánokat és a latin-amerikaiakat vagy ázsiaiakat, mert azok az ő számára alacsonyabb fokú civilizációt jelentettek. (Egyetlen kivételt talán az a Japán jelentett, amely képes volt egy félig-meddig európai hatalmat, Oroszországot legyőzni 1904–1905-ben.) Ezen nézetei mára már politikailag nem számítanak korrektnek, de akkoriban természetesnek tűntek. Hitt a század végére elterjedt szociáldarwinizmus alapeszméiben, melyek az erősebb és egyben civilizáltabb nemzetek elvitathatatlan jogát hirdette a náluknál gyengébb és társadalmi fejlettséget tekintve a vezető hatalmaktól eltérő, tehát alacsonyabb fokon álló népek feletti uralomra. A háborút férfias eszköznek tekintette a külpolitikai színtéren. A spanyol-amerikai háború (1898) idején önkéntes zászlóaljtag (*rough riderek*) toborzott és ő maga vezette őket a spanyolok ellen a kubai hadszíntéren. Ez a rövid, de hatásos epizód igazi nemzeti hőssé avatta Rooseveltet, aki hamarosan William McKinley alelnöke lett. McKinley 1901 őszen bekövetkezett meggyilkolása után Roosevelt került az elnöki székbe, a valaha volt legfiatalabb amerikai elnökként (még negyvenhárom éves sem volt).

A sikeres elnöki évek alatt (Roosevelt könnyedén nyert 1904-ben) a Fehér Ház új urának sikerült rendezni a fülöp-szigeteki lázadást és biztosítani az ottani amerikai kormányzást, elindította a Panama-csatorna építkezési munkáit (miközben ő volt az első hivatalban levő elnök, aki elhagyta az Egyesült Államok területét), tető alá hozta az orosz–japán békét 1905-ben (amiért első amerikaiként Nobel-békedíjat kapott 1906-ban). Megoldotta a marokkói válságot, és világkörüli útra indította a Nagy Fehér Flottát, azaz az amerikai haditengerészet legújabb és legnagyobb hajóit, amelyek azt a félreérthetetlen üzenetet hozták, hogy az Egyesült Államok világhatalom lett és számolni kell vele. Legismertebb ki nyilatkozatát a Monroe-doktrína Roosevelt-kiegészítése volt 1904-ben. Ebben egyértelművé tette, hogy a megnövekedett erejű Egyesült Államok saját érdekszférájában, Latin-Amerikában a nemzetközi rendőrszerepet fogja játszani. Később ezt a gondolatot kiterjesztette más vezető hatalmakkal való szövetkezésre is, mintegy megelőlegezve a Népszövetséget és az ENSZ-t, illetve Franklin Roosevelt terveit a második világháború idején.

Roosevelt megítélése épp úgy kettős, mint ő maga volt. Nem szokás elvitatni tagadhatatlan érdemeit, de az utóbbi időben egyre többen kiemelik a mai mércével már pozitívnak nem mondható tulajdonságait és nézeteit. Érdekes először egy-két kortársának véleményét idézni. A szarkasztikus megjegyzéseiről is híres Mark Twain úgy gondolta, Rooseveltet „Amerika történelmének nagyjából a legmegdöbbentőbb eseménye”, „igazi földrengés, a legnagyobb szabású a történelemben”, valamint „a legszörnyűbb csapás, amely a polgárhá-

ború óta érte hazánkat”.⁵ A negatív megnyilatkozás mellett azonban elismerte, hogy noha „az elnök több tekintetben tisztára örült”, „a nemzet nagy tömegei mégis szeretik, fanatikusán ragaszkodnak hozzá, sőt bálványozzák”.⁶ H. G. Wells úgy találta, hogy Rooseveltnek van „a legélénkebb agya egy látványosan felelős pozícióban az egész világon”, és hogy „olvasottsága elképesztő; úgy tűnik, visszhangozza korának minden hangját, befogadó készsége szinte már a zsenialitás határát súrolja. De nem csak pusztán befogad, hanem megemészt és újra konstruál; gondolkodik”.⁷ Henry Adams, a századforduló talán legnagyobb amerikai szellemisége pedig így jellemezte: „nyugtalan és harcias energiája az abnormálist is meghaladta [...] maga volt a hamisítatlan tett”.⁸ Érdemes a történészek véleményeiből is szemezgetni. Egy amerikai történész a múlt század közepén a következőképpen foglalta össze Roosevelttel jellemét és politikai arculatát: „Egy különös, de megfejthető kombinációja volt a demokrata, idegengyűlölő (*jingo*), misszionárius és angolszász embernek. Megvetően viszonyult ahhoz az állításhoz, miszerint Amerikának csakis egyedül jó példán keresztül kellene megtanítani a világnak, mi is a demokrácia.”⁹ Egy magyar történész pedig az elnököket röviden ismertető munkájában így írta le Rooseveltet: „Túlradó energia jellemezte, állandóan a morális, tiszta, férfias és katonás erények fontosságát hangoztatta, élvezte a nyilvánosságot, rengeteget szónokolt, villogó fogaival és csillogó szemüvegével szinte mindenkit le tudott nyűgözni, és mindenhol ő állt a középpontban”.¹⁰ Az amerikai elnöki hivatal huszadik századi megerősödését vizsgáló tanulmány helyesen állapította meg, hogy „Roosevelt kora legtehetségesebb politikusa volt”, és „a tehetséges, intelligens, olvasott és tiszta beszédű férfiú olyan presztízst és befolyást adott az elnöki hivatalnak, mely korábban sosem jellemezte”.¹¹ Talán legjobb ismerője, Edmund Morris, aki három vaskos kötetben örökítette meg alakját fiatalágától egészen haláláig, a következőképpen ítélte meg sokak Teddyjét: „...szinte már gépies örömet talál a politikai hatalom finom működésében”, „órámű pontosságú hatékonysággal és emberfeletti energiával” megáldva, beszédeire jellemző volt az „agresszió, vehemencia, őszinteség és tekintély, mindez olyan mondatokban kifejezve, melyeket egy gyermek is megért”, a nemzetközi ügyeket illetően pedig „pragmatista stratégia” volt, akinek „egész életét az erőegyensúly megszállottsága” jellemezte.¹²

Hét év után a washingtoni örökség jegyében nem jelöltette magát újra elnöknek, hanem átadta a stafétabotot William Howard Taftnek, akitől hasonló eredményeket várt. Az immár ismét „egyszerű” amerikai állampolgár, ez a mindig energiával teli és kalandra vágyó férfi hivatali éveit is igen aktív maradt. Nagy szafari vadászatra indult 1909-ben, amelynek részben tudományos, részben politikai céljai voltak, részben a szórakozást szolgálta. A közel egyéves expedíció után Roosevelttel Európába érkezett egy rövidebb, de politikailag jóval jelentősebb tartózkodásra. 1910-es tavaszi európai körútja igazi média esemény volt: számtalan amerikai és európai újságíró tudósított a volt elnök szinte minden lépéséről és mondatáról. Az európai turné egyik főállomása Anglia volt, ahol Roosevelttel a május elején elhunyt VII. Eduard király temetését is megtisztelte jelenlétével, amire utóda, Taft el-

⁵ Twain, Mark: *Önéletrajz*. Ford. Valkay Sarolta. Budapest, 1968. 346., 348.

⁶ Twain: *Önéletrajz*, 351., 348–349.

⁷ Wells, H. G.: *Experiment and Autobiography*. Macmillan, 1934. 649.; Wells, H. G.: *The Future in America: A Search after Realities*. New York, 1906. 248.

⁸ Adams, Henry: *The Education of Henry Adams*. New York, 1942. 389.

⁹ Rossiter, Clinton: *The American Mission*. The American Scholar, Vol. 20. (1950–51) No. 1. 26.

¹⁰ Hahner: *Az Egyesült Államok elnökei*, 198.

¹¹ Graubard: *Az elnökök*, 108., 121.

¹² Morris: *The Rise of Theodore Roosevelt*, XXI. 520.; Morris: *Theodore Rex*, 383.

nők kérte fel. Fontos helyszín volt Norvégia is, ahol a Nobel-békedíjat vette át. Emellett Roosevelt találkozott II. Vilmos német császárral, az olasz királlyal, Ferenc József császárral és más európai vezetőkkel. Mindenhol uralkodóknak kijáró pompával és tisztelettel fogadták, részben azért, mert mindenki meg volt győződve arról, hogy jó esély van arra, hogy Roosevelt ismét elnök legyen hazájában.¹³ Ennek a kéthónapos európai látogatásnak, melyben más országok is mohón kértek és végül kaptak egy-egy napot Rooseveltből, volt egyik állomása Magyarország, illetve Budapest.¹⁴

Magyarországon nagy várakozással tekintettek Theodore Roosevelt látogatása elé. Császári és királyi felségek már jártak hazánkban, azonban ez sokszor nem volt felhőtlen és ünnepi alkalom. Az 1867-es kiegyezés óta az ország a teljes függetlenségéről szövögetett régi álom beteljesületlen maradt. Éppen ezért amikor a volt amerikai elnök jelezte, hogy Magyarországot is érinteni kívánja európai látogatása során, ez hatalmas propaganda értékkel bírt Magyarországra számára, és igen komoly presztízsveszteséget jelentett Bécsnek.

Roosevelt egyes megnyilatkozásaival egyébként már itáliai tartózkodása idején nagy port vert fel, sok szempontból igen érzékeny témában, amit ő barátjának, Henry Cabot Lodge-nak mint „elegáns vitá”-t aposztrofált.¹⁵ Római látogatása során ugyanis a tervezett vatikáni kihallgatása után egy metodista templomot is készült meglátogatni, s ott beszédet tartani, ami heves ellenkezést váltott ki a Vatikán részéről. Az európai szemlélethez képest nagyon is liberális Roosevelt, aki református volt, és akit a vallásszabadság tiszteletére neveltek, semmi ellenvetni valót nem talált ebben a lépésében. Saját otthoni hívei előtt mégis jobbnak vélte tisztázni indítékait, és mindenkit biztosított, hogy ő egyaránt barátja protestánsoknak és katolikusoknak. Azt is megjegyezte, hogy Amerikától való távolléte még inkább ráébresztette arra, mennyire fontos alapérték a vallásszabadság.¹⁶ Természetesen többről volt itt szó, nevezetesen presztízsről, Roosevelt szemében pedig nem kevesebbről, mint az Egyesült Államok presztízsről, ami számára mindig az egyik legfontosabb tényező volt. Mint bizalmasának kijelentette, „magát valamire becsülő amerikai nem engedheti meg, hogy cselekedeteit és mozgását egy pápa vagy király diktálja”.¹⁷ Végül egyik felekezett sem látogatta meg. A Vatikánt azért nem, mert az nem volt hajlandó fogadni, a metodistákat pedig azért nem, mert egyik tagjuk elítélhető nyilatkozatot tett a Vatikánról. Roosevelt végül saját véleménye szerint is így járt a legjobban.¹⁸

Olaszországi tartózkodása végén a magyar sajtó már beharangozta a nagy hírt: nemsokára jön Theodore Roosevelt. A felvezető máris hiperbolikusra sikerült: „Alig van ma a világon népszerűbb név Mr. Theodore Rooseveltnél. Öntudatos egyénisége, imponáló biztossága, tiszta jelleme nemcsak saját roppant országának helyezte fölébe, hanem helyet szerzett neki a történelem szövőszéke mellett is.”¹⁹ Mivel Roosevelt érkezése még mindig majdnem két hét múlva volt esedékes, joggal állítható, hogy az eseménynek és személy szerint a volt elnöknek roppant jelentőséget tanúsítottak hazánkban. A magyarországi látoga-

¹³ Roosevelt valóban elindult az 1912-es elnöki küzdelmekben, mert nem volt megelégedve utódjának munkájával. Új pártot alapított, de így kettészakította a Republikánus Pártot, és ez végül a Demokrata Woodrow Wilson győzelmét eredményezte.

¹⁴ Roosevelt európai körútjáról lásd részletesebben: Morris: *Colonel Roosevelt*, 40–79.

¹⁵ Pringle, Henry F.: *Theodore Roosevelt: A Biography*. New York, 1931. 513.

¹⁶ Roosevelt, Theodore: *A Message to the American People*. The Outlook, 1910. április 3.

¹⁷ Thayer, William Roscoe: *Theodore Roosevelt: An Intimate Biography*. Boston, 1919. 323.

¹⁸ Bucklin, Joseph Bishop: *Theodore Roosevelt and His Time Shown in His Own Letters*. Volume: 2. New York, 1920. 200.

¹⁹ *Roosevelt Európában*. Budapesti Hírlap, 30. évf. 81. sz. 1910. április 8.

tás ráadásul közvetlen Bécs után következett. Ennek elsősorban logisztikai okai voltak, hiszen az olaszországi „bemelegítés” után (Róma az afrikai Egyiptomhoz a legközelebb fekvő európai főváros volt) következett a felvezető Bécs–Budapest tengely, mielőtt jöttek az igazán fontos megállóhelyek: Párizs, Berlin és végül Angliában Cambridge, London majd Oxford. Innen indult vissza az Egyesült Államokba Roosevelttel majd egy évnyi távollét után. Függetlenül a fentebb idézett túlzó szavaktól, sok igazság volt a magyar napilap szövegében: Roosevelttel valóban az egyik legismertebb és legnépszerűbb embernek számított Európában és a tengerentúlon, ha nem a legnépszerűbbnek.

Roosevelttel tehát Bécsbe látogatott, mielőtt Magyarországra érkezett volna. Itt a római-nál is nagyobb ünneplés kísérte. Maga Roosevelttel két személyre emlékezett leginkább rövid bécsi tartózkodása idejéből: Ferenc József császárra és Johann Wiltczek grófra. Az öreg uralkodó mint személyiség Rooseveltre inkább pozitív benyomást tett. Úgy emlékezett rá, mint aki „érdekes”, de „nem túl tehetséges”, mindemellett viszont „igazi úriember volt, jó ösztönökkel megáldva”.²⁰ Ugyanakkor Ferenc Ferdinánd főherceg számára nem volt más, mint „dühös reakció, mind politikai, mind egyházi szempontból”.²¹ Az uralkodóval folytatott beszélgetése főleg a politikáról és a vadászatról szólt. Ferenc József éles megfigyelést tett, amikor saját magát a régi rendszer, míg Roosevelttel mint „a jelen és jövő mozgalmának” képviselőjeként látta.²² Wiltczeknél töltött másnapi ebédje alkalmával a volt elnök már nem először szembesült azzal a ténnyel, hogy hazája elhagyása óta milyen sokszor volt hasznára a fiatal korában tanult ismeretanyag. Az akkoriban feleslegesnek tűnő neveket és számokat a fotografikus emlékezettel rendelkező és tudásszomjtól fűtött Roosevelttel elraktározta, és most sikerült ezekből többet is kamatoztatnia. Amikor Wiltczek rezidenciájának falán megpillantotta a Báthory Istvánt ábrázoló festményt, azonnal el tudta helyezni őt a közép-európai történelemben, vendéglátójának nem kis meglepetésére.

Bécsi tartózkodása idején meglátogatta a magyar huszárkülönítményt is. Mint háborút járt ember, akit mindig is vonzott a harcban szereshető dicsőség, érthetően vonzódott mindenhez, ami a katonasággal állt kapcsolatban. A kubai háborúban általa vezetett „kemény lovasok” (*rough riders*) bizonyos szempontból a huszárok amerikai megfelelőinek voltak tekinthetők, legalábbis Roosevelttel szemében mindenképpen. Nem csoda hát, hogy ez a hadtest lekötötte figyelmét, mind maguk a huszárok, mind a lovak.²³ Az pedig még kevésbé meglepetés, hogy a magyar lapok erről a tényről harsányan számoltak be. A *Budapesti Hírlap* büszkén írta olvasóinak, hogy ami a volt elnöknek „Bécsben legjobban megragadta a figyelmét, már az is két magyar dolog volt: a vadászati kiállítás magyar része és a magyar huszárság”.²⁴ Egy másik magyar újság idézte is Roosevelttel, miszerint állítólag azt mondta nagy lelkesen a huszár-mustra után: „Pompás volt! Igazán szeretnék magam is egy ilyen század élén lovagolni.”²⁵ Ezt a lovakhoz szorosan kötődő vonását mint a magyar jellem hasonmását értékelték hazánkban. Ez hangot kapott a következő néhány nap sajtó megnyilvánulásában: mindenben igyekeztek pozitív fogódzót találni, ami a magyarok oldalára bilentheti a mérleg nyelvét az osztrákokkal vagy a németekkel szemben.

Theodore Roosevelttel április 17-én, vasárnap délelőtt érkezett Pozsonyba egyik fiával, Kermittel, ahol már gróf Apponyi Albert várta és az elsők között üdvözölte. Roosevelttel és

²⁰ Bucklin: *Theodore Roosevelt*, 216.

²¹ Morris: *Colonel Roosevelt*, 43.

²² Bucklin: *Theodore Roosevelt*, 216.

²³ Bucklin: *Theodore Roosevelt*, 218.

²⁴ *Roosevelt*. Budapesti Hírlap, 30. évf. 92. sz. 1910. április 19.

²⁵ *Roosevelt útja*. Magyarország, 17. évf. 91. sz. 1910. április 17.

Apponyi ismeretsége régebbre nyúlt vissza. A nem sokkal korábban leköszönt vallás- és közoktatási miniszter 1895-től az Interparlamentáris Unióban is részt vett magyar tagként, leginkább a magyar delegáció vezetőjeként.²⁶ Az 1904-ben az Egyesült Államok-béli St. Louisban tartott 12. Interparlamentáris Unió konferenciája előtt személyesen is találkozott az elnök Roosevelttel annak Oyster Bay-i házában.²⁷ Az itt kezdődő és összesen majd nem tíz éven át tartó kapcsolat jónak volt mondható, ami a korszak egyik kutatója szerint „az első világháború előtti időszakban az amerikai-magyar viszony egyik legfontosabb láncszemé”-nek, illetve „az amerikai-magyar kapcsolatok egyik legfényesebb és legérdekesebb fejezeté”-nek volt tekinthető.²⁸ Ettől függetlenül Rooseveltnak összetett véleménye volt Apponyiról.

“ HERE’S THE LION-HUNTER ”
—And the stone lions are fleeing for their lives!
From *Kakas Márton* (Budapest)

²⁶ Apponyi Interparlamentáris Uniós élményeihez lásd, Apponyi Albert: *Emlékirataim. Ötven év.* Budapest, 1922. 229–231., 235.

²⁷ Erről a találkozóról részletesebben lásd Glant Tibor: *Roosevelt, Apponyi és a Habsburg Monarchia.* Századok, 131. évf. (1997) 6. sz. 1388–1389. Apponyi 1904-es útjáról és Roosevelttel való találkozásáról lásd saját beszámolóját: Apponyi Albert: *Élmények és emlékek.* Budapest, 1933. 130–144. Vö. még: Kerekesházy József: *Apponyi.* Budapest, 1943. 121–132. 1911-ben Apponyi újra az Egyesült Államokban tartózkodott néhány hetet. Apponyi: *Élmények és emlékek,* 145–158. Apponyit ekkor az a megtiszteltetés érte, hogy harmadik külföldiként, Lafayette márkí és Kossuth Lajos után beszédet mondhatott az amerikai Képviselőház előtt 1911. február 9-én. Kerekesházy: *Apponyi,* 198–203.; Kende Géza: *Magyarok Amerikában. Az amerikai magyarság története.* 2. kötet, Cleveland, 1927. 479–482.

²⁸ Glant: *Roosevelt, Apponyi,* 1399., 1400.

Magyarországi látogatása után közel egy évvel egy bizalmas hangvételű levélben Roosevelt kifejezte álláspontját a magyar grófról. Először is megállapította, hogy Apponyi „valóban remek ember”, aki „olyasfajta liberálist testesít meg, aki az 1848 előtti időkben sokkal gyakoribb volt Európában, mint manapság, de bizonyos módon mégis tisztán magyar”. Ráadásul a magyar gróf Roosevelt számára „nem csak politikai, hanem egyházi ügyekben is érett liberális benyomását keltette”. Vallási nyitottsága, ami hithű katolikussága ellenére nem akadályozta abban, hogy protestánsokkal barátkozzék igen imponált az amerikaiak, aki ezen tulajdonsága miatt Apponyira „mint a legjobb fajta amerikai liberális”-ra tekintett. Ugyanakkor Roosevelt kiemelte Apponyi politikai doktriner beállítottságát. „Elméletben szinte már irracionális módon az azonnali nemzetközi béke támogatója volt [...] és mégis azt az erőszakos és extrém magyar oldalt képviselte, amelyik gyakorlatilag az Ausztriától való elszakadáson dolgozott, amely lépés valószínűleg háborúhoz vezetne”. Mint fogalmazott, Apponyi „megdöbbenéssel és értetlenséggel fogadta, hogy a magyarországi szlávok közül sokan az ő és a magyarok általános viszonyulását hozzájuk tiszta elnyomásaként élték meg”. Roosevelt valószínűleg ráérezett arra, hogy kettejük kapcsolata miatt lehetett annyira baráti: „Az egyik ok [...] valószínűleg az volt, hogy elég jól ismertem a magyar történelmet és a magyar alkotmányos igényeket.”²⁹

A pozsonyi nyitány feltétlenül megadta a rövid látogatás alaphangját. A lelkes tömeg csak ízelítőt adott a későbbi ünneplésből. Ahogy a volt elnök egyik kísézője emlékezett, „a magyarok, akik hón áhították a függetlenséget, rekedtre kiabálták magukat az amerikai függetlenség képviselőjének láttán. Bárhová is ment, a tömegek köré gyűltek a városokban, de a falvakban is előjöttek, hogy megéljenezzék, amint a kocsija elhalad”.³⁰ A felfokozott várakozás néha már túlzásokhoz vezetett. Az egyik magyar újság tudósítója például hallani vélte, hogy Roosevelt odasúgta a *New York Herald* tudósítójának: „Végre barátok közt vagyok!”³¹ Az első magyar tömegek előtt tartott beszéde nem hagyott kívánni valót maga után. „Igazán büszke vagyok, hogy itt lehetek ebben a történelmi nevezetességű országban. Mindig a legnagyobb mértékben érdeklődtem – mint minden intelligens embernek érdeklődnie kell – az önök országának története és fejlődése iránt. Mint olyan embernek, aki az Egyesült Államok nyugati részében a cowboyok között nőttem föl, különösen érdeklődöm kell az Árpád alatt bejött lovas nemzet rendkívüli pályája iránt, mely őket a világ egyik legnagyobb történelmi nevezetességű nemzetévé tette. Van valami merészség, valami szabadság és lelkesség a magyar jellemben, amely mindig imponált nekem.”³² A hallgatóságot természetesen felvillanyozta, amit hallott, de csak miután lefordították, mert Roosevelt természetesen angolul beszélt. Minden mondatát „viharos éljenzés és hurrázás kísérte”, és ezzel a munícióval indult Apponyi éberhardi birtokára ebédre és egy kis pihenőre. Főrév, Szunyogdi, Püspöki és Hidas érintésével utaztak Éberhardra, az Apponyi-birtokra. Rooseveltnek feltűnt, hogy szinte minden faluban más nyelven beszéltek a lakosok, hol magyarul, hol szlovákul, hol pedig németül.³³ Így első kézből tapasztalhatta az etnikai sokszínűséget és ez valószínűleg csak tovább mélyítette benne azt a gondolatot, hogy Magyarország kiválása a Monarchiából háborúhoz vezetne. A vendéghez Éberhardon csatlakozott Paul Nash, budapesti amerikai főkonzul is. Az itt folytatott Apponyi–Roosevelt-beszélgetésről gyakor-

²⁹ Az idézetek Roosevelt George Otto Trevelyan Bartnak írt 1911. október 1-jei leveléből valók, idézi Bucklin: *Theodore Roosevelt*, 220., 221., 222.

³⁰ Thayer: *Theodore Roosevelt*, 324.

³¹ *Roosevelt magyar földön*. Budapesti Hírlap, 30. évf. (1910) 92. sz. 1910. április 19.

³² *Roosevelt magyar földön*. Budapesti Hírlap, 30. évf. (1910) 92. sz. 1910. április 19.

³³ Morris: *Colonel Roosevelt*, 44.

latilag semmit sem tudunk. Mindössze annyi látszik bizonyosnak, hogy Apponyi jelezte Rooseveltnek, szívesen venné, ha az közbenjárna az *Outlook*, Roosevelt félhivatalos sajtószócsövének szerkesztőségénél, hogy őt mint magyarországi tudósítót alkalmazzák.³⁴ Apponyi egyik korai életrajzírója szerint Roosevelt a következő kérdést tette fel magyar vendéglátójának: „Miért haragszanak külföldön önökre, magyarokra?”³⁵ Sajnos Apponyi választát nem ismerjük, csak sejtethetjük. A rövid pihenő után Cseklész, Galánta és Érsekújvár következett Roosevelt programjában, miután késő este érkezett meg Budapestre, a magyarországi látogatás legfontosabb helyszínére.³⁶

Budapesten, az eleredt eső és a késői érkezés ellenére a Deák tértől egészen a Nyugati pályaudvarig rengeteg ember várta. Számos kézfogás után Bárczy István polgármester üdvözölte a prominens vendéget. Viszontválaszában Roosevelt ismét, a Pozsonyban már hallott hangot ütötte meg: „Nem csak barátja, de régóta bámulója vagyok a magyar népek. Azzal, hogy ön engem, mint a magyarok barátját üdvözölt, a szabadság barátját is üdvözölte, mert úgy tudom, hogy a magyar nép mindenkor a legszabadságszeretőbb népek közé tartozott. Ismétlem, igazán meg vagyok lepve a fényes és kitüntető fogadtatástól és őszintén mondom, nem találok szavakat hálás köszönetem és tiszteletem kifejezésére. *Hurray for Hungary!*”³⁷ Nem meglepő, hogy „leírhatatlan lelkesedés vett erőt ekkor a tömegen”.³⁸ Az ünneplés után a vendég szálláshelyére ment, a Hotel Hungáriába, ahol még aznap este rövid sajtótájékoztatót adott angolszász lapoknak. Képviseltette magát mások mellett az *Associated Press*, a *World*, a *New York Sun*, a *Chicago Tribune* és a *London Daily Mail*.

A másnapi program is zsúfolt volt, de Roosevelt híres volt nagy buzgóságáról és hatalmas energiájáról. Ez a fajta mozgalmas program számára nem számított különösebben megterhelőnek. Az első helyszín a királyi palota volt. A *Magyarország* tudósítója érdekes jelenségre hívta fel a figyelmet, amit egy másik újság is visszhangzott: „Nem lehet tudni, hogy Roosevelt élesen látó szeme mit fedez fel az üres királyi palotában, s az ugyancsak üres parlamenti épületben, amiket megmutatnak neki. Az bizonyos, hogy a legjobb akaratlan se találhat bennük olyat, ami a magyar nép erejének, önállóságának és függetlenségének nagy, dicső múltjának és jogos reményeinek lenne kifejezője. A fényesség kívül az építményeken, s a kongó üresség belül, ez a nehéz ellentét, minden idegent meg kell, hogy zavarjon. S akinek jó szeme van, aki egy szabadsága tudatában büszkélkedő és nagyra nőtt nép feje volt, és képviselője most itt, ez éles ítéletű és diplomatikusan tájékozott Roosevelt, talán még több szomorúságot és erőtlenséget talál ez ürességekben, mint mi magunk.”³⁹ Roosevelt ilyen irányú gondolatai nem ismeretesek, és a jelen utazás során nem is tűntek

³⁴ Glant: *Roosevelt, Apponyi*, 1392. Ez a kérés azután csak felemás publikálási lehetőséget hozott Apponyinak.

³⁵ Kerekesházy: *Apponyi*, 193.

³⁶ Molnár Ferenc drámaíró a következő gondolatokkal nyugtázta Roosevelt Apponyi által egyengetett magyarországi látogatását: „...ahol egymillió ember szalad a kenyere után, ott nem ér rá senki emlékezni magyarságának azokra a tulajdonságaira, amelyek szorosan össze vannak forrva a vidéki élet nyugalmasabb tempójával. Erre azt mondják, elzsidósodott. Ördögöt. Elvárosiasodott, ez az igazság. Apponyi Albert azt mondta Rooseveltnek, mikor itt járt, hogy a főváros nem magyar. És elvitte vidékre, megmutatni neki Magyarországot. Roosevelt soha nem mondta volna Apponyi Albertnek, hogy New York hazafiatlan, mert nincsenek benne prérók, indiánok, és az igazi, becsületes faj-amerikai farmerélet kiveszett belőle”. Kristó Nagy István: *Bölcsességek könyve*. Budapest, 1999. 387.

³⁷ *Roosevelt magyar földön*. Budapesti Hírlap, 30. évf. 92. sz. 1910. április 19.

³⁸ Uo.

³⁹ *Roosevelt útja*. Magyarország, 17. évf. 91. sz. 1910. április 17.

valóban fontosnak. A további napi programpontok – mint a miniszterelnökség, majd újra a királyi palota, ahol Szegedy-Maszák Aladár kormánytanácsos fogadta őket – után elérkezett a látogatás, mint kiderült, csúcspontja, ami végleg megszilárdította Rooseveltt hazai népszerűségét.

Roosevelt meglátogatta a Képviselőház kupolacsarnokát, ahol Apponyi szervezésének köszönhetően vendégként részt vett az Interparlamentáris Konferencia magyar tagjainak gyűlésén. Az itt elmondott beszéde tette a már addig is népszerű volt elnököt szinte szupersztárrá. Csak az újságokra tudunk támaszkodni e beszéd tartamát illetően, de ezek tudósításai egybecsengnek: „Én nemcsak tiszteltem Magyarországot, és nemcsak szimpatizálok vele, hanem bámulója vagyok, mert tudom, hogy Magyarország történetében számtalan olyan tanítás van, számunkra és minden más nemzet számára, amelyeket megtanulnunk érdemes. Megtanulhatjuk a bátorság leckéjét, megtanulhatjuk a vas elhatározás és kitartás leckéjét. Uraim! Az egész civilizált világ adósa Magyarországnak az ő munkájáért. Amikor Amerika még Európa méhében volt, Magyarország meggátolta a barbarizmus terjedését, és amely a civilizált világ biztonságát őrizte. Az önök őseié az érdem, hogy azokat a támadásokat visszaverték, amelyek a nyugati kultúra ellen a barbarizmus világából jöttek, mert az önök őseinek teste állította meg a barbarizmus haladását. Washington népe a nagy nyugati hemiszféra nagyvárosaiban ma is csodálattal adózik az önök nagy, bátor, nemes királyai, Erdélyben, a Duna jobbpartján és balpartján küzdött dicső harcosai, és ama győzelmes számos csata iránt, amelyet megvívta. Nincs illusztrisabb történelem, mint a magyar nemzet történelme. Én ismerem ezt a történelmet és nem tartanám magam művelt embernek, hogyha nem ismerném. Áttérve arra, amit Apponyi gróf mondott, uraim, önök és én egy ponton állunk, mert a morális politikai küzdelemnek főelvei minden országban ugyanazok: küzdelem a szabadságért, a szabadelvűségért és egyszersmind az erkölcsiségért, és végül pedig küzdelem a vallásért és annak szabadságáért, amely egy erkölcsös országnak mindig az alapját teszi. Mindezek az eszmék, amelyekért az Egyesült Államokban küzdöttem, szimbolizálva voltak nemcsak az Egyesült Államokban, hanem Magyarországon is. Én küzdöttem a szabadság elveiért, a jóság által mérsékelt igazságért, az ember és ember között való egyenlőségért, a közügyekben való föltétlen tisztességért és a polgárok szociális javaiért. az én munkám alapja egy okmány, amely régiebb az amerikai alkotmánynál, de régiebb Árpádnál is: ez az okmány a dekalógus: a tízparancsolat. Kerülnünk kell egyrészt a reakcionáriusok törekvéseit, akik minden jónak előrehaladását meggátolni akarják, de másrészt kerülnünk kell azt, hogy félrevezettessünk a fantaszták által, akik lehetetlenségeket hajhászva megíúsítják a lehetőt is. Úgy küzdjünk, hogy segítsünk a gyöngébb testvéreinkön. De ha segítséget adunk polgártársainknak, próbáljuk őket arra bírni, hogy segítsenek önmagukon. Ha valaki megbotlik, emeljük föl, mert nincsen senki közöttünk, aki ne botosolhatna meg: nincs senki sem közöttünk, akinek nem lenne szüksége segítő kézre. Emeld föl, hogy ha polgártársad megbotlik, de hogy ha lefekszik, akkor hagyd őt fekve, ne emeld föl, mert bizonyára nem érdemli meg a fölemelést. Ezek az elvek vezéreltek engem.”⁴⁰

Roosevelt beszéde után, melyet közben is gyakran szakított meg heves éljenzés, „percekig zúgott az ováció”.⁴¹

Érthető módon ez a beszéd hatalmas tetszést aratott. Nem is csoda, hiszen az évszázadok óta a teljes függetlenségért küzdő nemzet végre látszólagos támogatóra talált, de legalábbis itt volt egy prominens amerikai, valaki az új világból, aki ismerte, és értette a ma-

⁴⁰ *Roosevelt magyar földön*. Budapesti Hírlap, 30. évf. (1910) 92. szám. 1910. április 19.

⁴¹ Uo.

gyar történelem viharos, ámbár dicsőséges múltját. Az egyik pesti lap világosan megfogalmazta, miért is voltak olyan szimpatikusak a magyaroknak Roosevelt szavai: „Egy félvilág meghamisított és méreggel átítatott véleményéért kárpótol bennünket ez egy ember nemes tanúvallomása, mert több erkölcsi súly és emberi igazság van benne, mint félrevezetett millióknak fölületességében.”⁴²

Több szempontból is komoly magyar érdek fűződött ahhoz, hogy Roosevelt pozitív képet alakítson ki a magyarokról. Az egyik és legnyilvánvalóbb a magyar függetlenség bármilyen értelemben vett támogatása. Mint már említettük, Roosevelt a dualista monarchia fenntartását tartotta célravezetőnek geopolitikai szempontból. Amikor néhány évvel később először írt Hengelmüller László, a korábbi és egyben első Washingtonba akkreditált osztrák–magyar követ Magyarországról szóló könyvéhez, megjegyezte, hogy „minden bölcs és messze tekintő ember őszintén azt kívánja, hogy a kettős királyság fennmaradjon”.⁴³ Így a magyaroknak meg kellett elégedniük történelmük felmagasztalásával. Ez azonban nem volt csekély vigasz. A külföldi elismerésre éhes nemzet itta Roosevelt szavait. Ugyanakkor érdemes azt is megemlíteni, hogy a volt elnök is a magyaroknak a keletről betörő barbárok elleni védőszerepében találta meg azt a pozitív hagyományt, ami Magyarországot összekötötte a nyugattal. A török elleni hosszú küzdelmekben Magyarország valóban a megsemmisülés szélére sodródott, és közben Nyugat-Európa megmenekült. Amint „feláldozta” magát egy nála fejlettebb civilizáció érdekében, felmagasztosult és kivívta a tiszteletet, a „kereszténység védőbástyája”-ként. Ezért legtöbbit II. Pius pápa tett a tizenötödik század közepén, és főleg neki köszönhetően vált ismertté a magyarok védőfal szerepe Nyugat-Európában.⁴⁴ Azt sem szabad azonban elfelejteni, hogy ezzel párhuzamosan a magyarokat kezdték egyre kevésbé kedvelni és nem sokra tartották Európa nyugati felében.⁴⁵ Ahogy ez a tisztelet kezdett kopni, a magyarok nagyon hálásak voltak, amikor egy vezető amerikai szájából ismét ezt hallották.⁴⁶

A másik szempont, ami komoly jelentőséggel bírt, a magyar kivándoroltak tömege volt. Az 1880-as évektől fokozatosan nőtt azon kelet-európaiak, így a magyarok száma is, akik az Egyesült Államokba való kivándorlásban vélték megtalálni rövid- vagy hosszú távú boldogulásuk kulcsát. Magyarországon közkeletű volt az a részben téves vélemény, hogy a mindenkori, illetve volt elnök bármiféle konkrét befolyással rendelkezik az Amerikába bevándorló tömegek helyzetét illetően. Nyilvánvaló, hogy akkori hazánkban kevesen voltak tisztában az amerikai alkotmányos berendezkedéssel, és ennek fényében nem csoda, ha efféle gondolatok láttak napvilágot: „Szükségünk van az ő szimpátiájára; tengerentúli véreink sorsának biztosítékát látnók ebben.”⁴⁷ Mivel Roosevelt elnöksége idején jó kapcsolatot ápolt a New York-i magyar kolónia republikánus tagozatával, sokan azt a következtetést

⁴² Roosevelt. Budapesti Hírlap, 30. évf. (1910) 92. sz. 1910. április 19. A Roosevelt látogatása kapcsán felmerült külföldi „magyar-kép” érdekes áthallásokat kínál az Európai Unión belüli jelenlegi magyar helyzetre, de ez egy másik tanulmány témája kell, hogy legyen.

⁴³ Hengelmüller, Ladislav Baron: *Hungary's Fight for National Existence, or The History of the Great Uprising Led by Francis Rakoczi II. 1703–1711*. London, 1913. XVI.

⁴⁴ Marton József: *Magyarország képe és megítélése Enea Silvio Piccolomini életművében*. Irodalomtörténeti Közlemények, 110 évf. (2006) 5. sz. 468–476.

⁴⁵ Pritz Pál: *Magyarságkép és külföldi propaganda a húszas évek első felében*. In: uó: Magyar diplomácia a két világháború között. Budapest, 1995. 241.

⁴⁶ Ez a „védőfal” motívum a 19. században Magyarországon új elemmel bővült: az ortodox Oroszország ellenében Magyarország a védőbástya, a nyugati kereszténység védőbástyája. Az 1900-as években egészen biztosan ez is benne van a magyar fejekben.

⁴⁷ Roosevelt Magyarországon. Magyarország, 17. évf. 93. sz. 1910. április 19.

vonták le, hogy automatikusan magyar-barát. Ezt csak erősítette az a közfelfogás, miszerint „Rooseveltnak, a tősgyökeres yankee-nek, a tipikus amerikainak sok tekintetben csodálatosan magyarok a jellemvonásai”.⁴⁸ Ezek a jellemvonások állítólag a bátorság, lobbanékony-ság, jó szív és lovas természet voltak. Mindezek jól mutatják a részben naiv, részben az elismerésre mohón vágyó magyarság első világháború előtti évekbeli felfogását bizonyos nemzetközi realitásokkal kapcsolatban.

A program további része épp annyira sűrű volt, mint amennyire változatos. Roosevelt először József főhercegnél volt hivatalos villásreggelire a Várban, majd meglátogatta Kossuth Ferencet, a Függetlenségi Kossuth Párt elnökét. A volt elnök mindenképpen élvezte a Mezőgazdasági Múzeumban tett látogatását, ami után Zala György szobrászt kereste fel. A szobrászművésszel folytatott beszélgetés alatt a magyar irodalomra terelődött a szó. Az elnök Jókai Mór nevének említése után így szólt: „Hol van Mikszáth? Olvastam angol fordításban egyik művét, a *Szent Péter esernyőjét*. Nagyon szeretném látni Mikszáthot.”⁴⁹ Utána a négy évvel korábban a Városligetben leplezett Washington-szoborhoz ment, és a zuhógó esőben megkoszorúzta azt. Ezután az amerikai főkonzul lakásán a helyi amerikai kolóniával vacsorázott. Visszatérve a Hungária szállóba először itt tanuló kispapokat fogadott,

⁴⁸ A 'mi Teddynk'. Pesti Hírlap, 32. évf. 92. sz. 1910. április 19.

⁴⁹ Roosevelt magyar földön. Budapesti Hírlap, 30. évf. 92. sz. 1910. április 19. A találkozóra másnap este került sor a Hotel Hungáriában. Erről lásd: Roosevelt magyar földön. Budapesti Hírlap, 30. évf. 93. sz. 1910. április 20.; Virágos, Zsolt K.: Mikszáth and Roosevelt. In: Virágos, Zsolt K. (ed.): Hungarian–American Ties. Essays and Studies in Intercultural Links and Contacts. Debrecen, 2013. 270–291.

majd amerikai és angol, illetve magyar újságírókat. Miután a tömeg éltette, lakosztályának erkélyéről ismét szólt a magyarokhoz. A volt elnök mellett álló Cal O'Laughlin újságíró írta erről, némileg hiperbolikusan: „Minden egyes szó mintha egy kiáltás lett volna, amely a folyón túl a Várra is felkúszott és fülsiketítő visszhanggal érkezett vissza a pesti oldalra. Számos demonstrációt láttam már, de ez a Duna melletti minden más élményemet felülmúlta.”⁵⁰ Az este folyamán a Park Klubban rendeztek egy fényűző vacsorát, ahol megjelent mindenki, aki számított. Az estét a volt elnök a Nemzeti Kaszinóban zárta. Másnap Bábolnára utazott megnézni a méntelepet.

Roosevelt magyarokhoz intézett búcsúja jól illeszkedett a megelőző két napon hallottakhoz: dicsérte a vendéglátókat, és ezzel tovább fokozta az irányába megnyilvánuló szimpátiát. „A legélénkebb hálával leszek mindig önök iránt s ameddig csak élek, mindig ápolni fogom ezeket az emlékeket s folyton, minden alkalommal és minden helyen szószólója leszek a magyarságnak, mert tudom, hogy a legjobban akkor dicsérem a magyarokat, amikor a valóságnak megfelelően írom le jellemüket. Rajta leszek, hogy a magyarságnak mindenütt kijusson az a nagy tisztelet és becslés, amelyet ez a nagy nemzet megérdemel.”⁵¹

Roosevelt komoly orátori képességekkel bírt, beszédei mindig nagy ívűek, jól megfogalmazottak voltak. Az azonban elárul valamit Magyarország fontosságának hiányáról, hogy az itteni beszédei nem előre megkomponált előadások voltak, szemben például a berlini, oszói, párizsi vagy angliai beszédekkel. Az ott elmondott előre megírt, jól átgondolt és alaposan megszerkesztett szónoklatokkal szemben a magyar Parlamentben inkább a pillanatot váltotta ki Rooseveltből mondandóját. Amint ő maga az egyik lapnak nyilatkozta a Parlamentben elhangzott beszédével kapcsolatban, „az igazat megvallva, nem is készültem rá. Mikor a konferencia ülésére mentem, még nem tudtam, hogy mit fogok mondani, de Apponyi beszéde, a pillanat és a környezet valami inspiráló erővel hatott rám és magasztos érzések, szárnyaló gondolatok keltek bennem.”⁵² Felkészült volt azonban, tudta, melyik országban melyik nemzetnek beszél. Fontos mindemellett megemlíteni, hogy a római vagy a bécsi előadásait sem komponálta meg előre, tehát a fontossági sorrendben ez a két város, illetve ország sem vehette fel a versenyt a nyugati nagy fővárosokkal, Berlinnel, Párizssal és Londonnal.

Néhány magyarországi megnyilvánulása, független attól, hogy mennyire volt tudatosan megkomponálva vagy valóban csak a pillanat szülte őket, nagy hatást ért el az hallgatóság-nál, legyen az a pályaudvarra kíseregetett embertömeg vagy a Parlamentben az Interparlamentáris Unió magyar bizottsága. Ebben Roosevelt könnyed, magabiztos és baráti stílusa mellett a magyar történelemtől való alapos ismeretei játszottak meghatározó szerepet. A korábbi tanulmányaiból származó tudása, a magyaroknak az osztrákokhoz vagy a horvátokhoz való viszonyáról olyan információkat foglalt magában volt, amelyekkel, ahogy Roosevelt fogalmazott, „bármely tudós ember jó történelmi háttérismerettel természetesen tisztában van. De a politikusok között félszemű a király – legalábbis ami a történelmet illeti.” Az amerikai politikus megértette, hogy a magyarok miért értékelték olyan nagyra történelmi hőseik nevének emlegetését, hiszen ebben párhuzamot fedezett fel a korábbi amerikai tapasztalattal: „Nyilvánvalóan valami hasonlót éreztek, amikor nemzeti történelmükkel kapcsolatos tudatlansággal találkoztak Berlinben, Párizsban vagy Londonban, mint amit egy amerikai érzett negyven vagy ötven évvel ezelőtt, amikor kiderült számára, hogy az európaiak figyelmen kívül hagyták mindazokat a neveket és eseményeket, amelyeknek ő ha-

⁵⁰ Morris: *Colonel Roosevelt*, 45.

⁵¹ *Roosevelt magyar földön*. Budapesti Hírlap, 30. évf. 93. sz. 1910. április 20.

⁵² *Roosevelt Budapesten*. Pesti Hírlap, 32. évf. 92. sz. 1910. április 19.

talmas fontosságot tulajdonított.” Mint írta, „a sérült méltóság kérdéséről volt szó”. Roosevelt valóban jól ragadta meg a magyar szemléletet, amiről a következő sorai is tanúbizonyságot adnak: „A tény, hogy az Aranybulla párhuzamot mutatott a Magna Chartával, és majdnem egyidejűleg bocsátották ki azzal, akkora jelentőséggel bírt egy magyar ember számára, hogy egyszerűen nem értette, hogy lehet, hogy egy angol még nem hallott az Aranybulláról. Ezért voltak a magyarok annyira elragadtatva, hogy egy volt elnök az óceán túloldaláról hallott róla, és tudta, hogy ez az okirat ünnepélyesen megadta a nemeseleknek azt a jogot, hogy fellázadjanak a király ellen, ha az nem megfelelően viselkedik.”⁵³ Roosevelt tehát nemcsak történelemben volt tájékozott, hanem remek pszichológusnak is bizonyult.

Ha megvizsgáljuk Roosevelttel „Nyugaton” elmondott beszédeit, fel lehet fedezni különbségeket, amelyek arról árulkodnak, hogy noha magyarországi szónoklatai valóban rögtönzöttek lehettek, mondanivalóját bizonyosan előre elhatározott határok közé szorította. Párizsban például néhány nappal a budapesti meleg szavak után megemlítette, hogy „a szabadság igazi szeretetének tesztje valószínűleg minden országban abban rejlik, ahogyan az ottani kisebbségekkel bánnak”.⁵⁴ Ezt a témát Magyarországon udvariasan kerülte. Persze azzal az Oxfordban elhangzott gondolatával már a magyar politikai elit legnagyobb része is egyetértett volna, miszerint „hosszú távon nem igazolható, hogy az egyik faj irányítsa és ellenőrizze a másikat, hacsak nem ez az irányítás és ellenőrzés a másik faj érdekében és előnyére történik”.⁵⁵ Roosevelttel sokkal jobban ismerte a magyar múltat és jelent, mintsem hogy felkavarja az ilyen jellegű érzelmeket. Ráadásul egyelőre az Osztrák–Magyar Monarchia egyben tartásában hitt, tehát geopolitikai nézeteinek sem felelt volna meg az ország majdnem fele lakosságát kitevő nem magyar nemzetiségek izgatása, és ezzel a vendéglátó magyarok megsértése.

Hogyan kell értékelnünk Theodore Roosevelttel magyarországi látogatását, különös tekintettel az amerikai–magyar kapcsolatokra? Mindenképpen jelentős eseményként, hiszen ez volt az első alkalom, hogy egy volt amerikai elnök hazánkba látogatott, s történt mindez akkor, amikor az Egyesült Államok világhatalom lett, még ha potenciáljában nem is bontakozott ki teljesen, és sokan Magyarországon nem látták, mire lehet vagy lesz képes az új világhatalom. (Az első hivatalban lévő amerikai elnök, aki Magyarországra látogatott George H. W. Bush volt 1989-ben.) Természetesen nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy Magyarország nem volt önálló, szuverén állam, és Roosevelt sem hivatalos minőségben járt itt, így csak szigorúan baráti látogatásról volt szó, semmiképpen sem politikai kapcsolatépítésről. Ennek ellenére sokan szerették volna a volt elnöki látogatást minél jobban felnagyítani, s ezzel nagyobb presztízszt biztosítani a Magyar Királyságnak. Egy Keletre szorult, de a Nyugatot követni akaró ország némiképpen kisebbségi érzései és bizonytalanságai érhetőek tetten Roosevelttel itt töltött néhány napjának felülrértékelésében. Vitathatatlan ugyanakkor, hogy európai körútjának Magyarország volt a legkeletibb állomása, és Magyarország semmivel sem szerepelt Roosevelttel „fontossági sorrendjében” hátrébb, mint Olaszország, Ausztria vagy Dánia. Nagy szerep jutott Apponyi grófnak, akinek személye meghatározó volt mind Roosevelttel itteni látogatásában, mind a század első két-három évtizedének magyar-amerikai kapcsolatait illetően. Nélküle talán nem is látogatott volna Magyarországra.

⁵³ A bekezdés idézetei a már említett Bartnak írt levélből származnak, idézi Bucklin: *Theodore Roosevelt*, 222., 223.

⁵⁴ Theodore Roosevelt, „The Man in the Arena”, 1910. április 23, <http://www.theodore-roosevelt.com/trsorbonnespeech.html> (letöltve: 2012. április 8.)

⁵⁵ Theodore Roosevelt: *Biological Analogies in History*. London, 1910. 41.

Akárhogy is, azzal, hogy néhány napot hazánkban töltött, a volt elnök elismerést és presztízst adott a magyar nemzetnek és politikának, még ha ezt nem is lehetett kemény politikai valutára váltani. Mindenesre megállapíthatjuk, hogy a Kossuth-epizód után majd hatvan évvel Theodore Roosevelttel kezdődtek a magyar–amerikai kapcsolatok, és ennek jelentős állomása volt az 1910-es magyarországi látogatás.

ZOLTÁN PETERECZ

Theodore Roosevelt's Visit to Hungary: Addition to Hungarian-American Relations in the Twentieth Century

It is a well-known fact that Theodore Roosevelt was and still is one of the most popular presidents of the United States. It is also somewhat known that he had a relatively brief, and relatively good relationship with Count Albert Apponyi, one of the most definitive politicians of Hungary in the first three decades of the twentieth century. Perhaps a somewhat lesser known fact is that Roosevelt visited Hungary in 1910. As part of a European tour in the spring of that year, Theodore Roosevelt spent three days in Hungary. The courtesy visit was made into a huge and significant-looking event in Hungary behind which there were certain wishes, bitterness, and propaganda aims on the part of the Hungarian political leadership. Hungary hoped by the virtue of the ex-President's visit to prove the country's equal standing with Austria within the Dual Monarchy. Furthermore, the well-educated Roosevelt knew exactly what his hosts wanted to hear and, accordingly, although inadvertently, he kindled the flames of Hungarian independence, a concept with which he did not agree. The paper wishes to tell the story of Theodore Roosevelt's short stay in Hungary as well as the importance, and lack of consequences, of such a visit.